

UMUMTA'LIM MAKTAB RAHBAR KADRLARIDA MEDIASAVODXONLIK KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

Djumaniyazova Muyassar Mamatsheripovna

A.Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy Instituti tadqiqotchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumta'lim maktablari rahbar kadrlarida mediasavodxonlik ko'nikmalarini shakllantirishning dolzarbligi, nazariy-metodologik asoslari, hamda mazmuni yoritiladi. Raqamli axborot muhitida maktab rahbarlarining axborotni tanqidiy tahlil qilish, ishonchli manbalarni ajratish, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar bilan samarali ishlash, axborot xavfsizligini ta'minlash kabi kompetensiyalarini rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda mediasavodxonlikni shakllantirish bo'yicha pedagogik shart-sharoitlar va amaliy tavsiyalar taklif etiladi.

Kalit so'zlar: mediasavodxonlik, maktab rahbari, raqamli kompetensiya, axborot madaniyati, ta'lim menejmenti, axborot xavfsizligi.

Globalashuv va raqamli transformatsiya sharoitida axborot oqimlarining keskin ortishi jamiyat hayotining barcha sohalariga, xususan, ta'lim tizimiga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Umumta'lim maktablari rahbar kadrlarining boshqaruv faoliyati tobora ko'proq axborot bilan ishlash, raqamli platformalar orqali muloqot qilish, jamoatchilik bilan ochiq aloqalarni yo'lga qo'yish bilan bog'liq bo'lib bormoqda. Shu bois maktab rahbarlarida mediasavodxonlik ko'nikmalarini shakllantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Mediasavodxonlik nafaqat axborotni qabul qilish, balki uni tahlil qilish, baholash, qayta ishlash va mas'uliyat bilan tarqatish qobiliyatlarini ham o'z ichiga oladi. Maktab rahbari uchun bu ko'nikmalar ta'lim muassasasining ijobiy imijini shakllantirish,

pedagoglar, o‘quvchilar va ota-onalar bilan samarali axborot almashinuvi, shuningdek, yolg‘on va manipulyativ axborotlardan himoyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mediasavodxonlik tushunchasi zamonaviy pedagogika, sotsiologiya, psixologiya va kommunikatsiya fanlari chorrahasida shakllangan ko‘p qirrali ilmiy kategoriya hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlarda mediasavodxonlik shaxsning ommaviy axborot vositalari, raqamli platformalar va turli media mahsulotlari orqali uzatilayotgan axborotni ongli ravishda qabul qilish, mazmunan tahlil qilish, baholash hamda maqsadga muvofiq tarzda foydalanish qobiliyati sifatida talqin etiladi. Ushbu tushuncha faqatgina texnik ko‘nikmalarni emas, balki tanqidiy tafakkur, axborot madaniyati va ijtimoiy mas’uliyatni ham o‘z ichiga oladi.

Mediasavodxonlikning nazariy asoslari axborot jamiyati konsepsiyasi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, unda axborot asosiy strategik resurs sifatida qaraladi. Axborot oqimlarining jadallashuvi, raqamli texnologiyalarning keng tarqalishi va ijtimoiy tarmoqlarning ta’lim tizimiga kirib kelishi mediasavodxonlikni zamonaviy shaxs kompetensiyasining ajralmas qismiga aylantirdi. Ayniqsa, ta’lim muassasalarini boshqarish bilan shug‘ullanuvchi rahbar kadrlar uchun mediasavodxonlik kasbiy faoliyat samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi.

Umumta’lim maktabi rahbarining faoliyati nafaqat ta’lim jarayonini tashkil etish, balki axborot siyosatini yuritish, jamoatchilik bilan muloqot qilish, pedagoglar, o‘quvchilar va ota-onalar o‘rtasida axborot almashinuvini muvofiqlashtirish kabi vazifalarni ham o‘z ichiga oladi. Shu bois maktab rahbari ommaviy axborot vositalari va raqamli makon orqali tarqatilayotgan ma’lumotlarni chuqur anglay olishi, ularning ishonchliligini baholashi va muassasa manfaatlariga mos ravishda foydalanishi zarur.

Zamonaviy axborot muhitida yolg‘on xabarlar, manipulyativ kontent, feyk yangiliklar va axborot xurujlarining ko‘payib borayotgani maktab rahbarlari oldiga yangi mas’uliyatlarni qo‘ymoqda. Bunday sharoitda mediasavodxonlik rahbarning professional immunitetini shakllantiruvchi vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Mediasavodxon rahbar axborotning yashirin maqsadlarini aniqlay oladi, turli manbalarni solishtirib tahlil qiladi

hamda noto‘g‘ri yoki zararli axborot ta‘siriga berilmasdan mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatiga ega bo‘ladi.

Maktab rahbarlarida mediasavodxonlik ko‘nikmalarini shakllantirish zarurati, avvalo, ta‘lim muassasasining ijtimoiy nufuzi va obro‘cini saqlash bilan izohlanadi. Axborot noto‘g‘ri talqin qilingan yoki noo‘rin tarqatilgan holatlarda maktab jamoasida ishonchsizlik muhitining yuzaga kelishi, jamoatchilik fikrining salbiy shakllanishi mumkin. Shu sababli rahbar kadrlarning axborot bilan ishlash madaniyatini oshirish ta‘lim tizimining strategik vazifalaridan biri bo‘lishi lozim.

Mediasavodxonlikni shakllantirish jarayoni ma‘lum pedagogik shart-sharoitlar asosida amalga oshirilgandagina samarali natija beradi. Bunda rahbarlarni tayyorlash va qayta tayyorlash jarayonida raqamli ta‘lim resurslaridan foydalanish, interaktiv mashg‘ulotlar, treninglar va amaliy seminarlar tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, real hayotiy vaziyatlar asosida tashkil etilgan muammoli topshiriqlar rahbarlarning axborotni tanqidiy tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mediasavodxonlikni shakllantirish jarayonida refleksiya va o‘z-o‘zini baholash mexanizmlariga ham alohida e‘tibor qaratilishi zarur. Rahbar o‘zining axborot bilan ishlash tajribasini tahlil qilar ekan, kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi hamda shaxsiy rivojlanish strategiyasini belgilaydi. Bu esa mediasavodxonlikning barqaror va uzluksiz rivojlanishini ta‘minlaydi.

Tadqiqot doirasida umumta‘lim maktab rahbarlari uchun mediasavodxonlikni shakllantirish modeli ishlab chiqildi. Mazkur model rahbar shaxsining kasbiy ehtiyojlari, zamonaviy axborot muhitining talablari va ta‘lim boshqaruvi xususiyatlarini inobatga olgan holda ishlab chiqilgan. Model mediasavodxonlikni bosqichma-bosqich rivojlantirishni nazarda tutib, nazariy bilimlar bilan amaliy ko‘nikmalarning uyg‘unligini ta‘minlashga qaratilgan.

Amaliy tajriba jarayonida o‘tkazilgan trening va seminarlar natijalari shuni ko‘rsatdiki, mediasavodxonlikka yo‘naltirilgan mashg‘ulotlar maktab rahbarlarining axborotni tanqidiy idrok etish darajasini sezilarli oshiradi. Ishtirokchilar axborot

manbalarini tekshirish, rasmiy va norasmiy axborotni farqlash, ijtimoiy tarmoqlarda mas'uliyatli muloqot olib borish bo'yicha muhim ko'nikmalarga ega bo'ldilar. Bu esa ularning boshqaruv faoliyatida puxta va asosli qarorlar qabul qilishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Axborot bilan ishlash jarayonida maktab rahbarlarining mediasavodxonligi faqat passiv iste'molchi sifatida emas, balki faol axborot yaratuvchi subyekt sifatida ham namoyon bo'lishi lozim. Chunki zamonaviy umumta'lim muassasalari rasmiy veb-saytlar, ijtimoiy tarmoqlardagi sahifalar, elektron kundalik va platformalar orqali muntazam axborot tarqatadi. Ushbu axborotlar mazmunan aniq, ishonchli va etik me'yorlarga mos bo'lmasa, ta'lim muassasasining obro'siga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Masalan, ijtimoiy tarmoqlarda noto'g'ri yoki tekshirilmagan ma'lumot e'lon qilinishi ota-onalar orasida asossiz xavotir uyg'otib, jamoatchilik fikrining buzilishiga olib keladi.

Mediasavodxon rahbar bunday holatlarning oldini olish uchun axborot tarqatishdan oldin uning manbasini tekshiradi, mazmunini tahlil qiladi va auditoriya ehtiyojlarini hisobga oladi. Shu bilan birga, u axborotning psixologik ta'sirini ham inobatga oladi. Masalan, maktabda yuzaga kelgan muammoli vaziyat yuzasidan beriladigan rasmiy izoh hissiy jihatdan neytral, aniq faktlarga asoslangan va muammoni bartaraf etishga qaratilgan bo'lishi zarur. Bu holat rahbarning yuqori darajadagi mediasavodxonligini namoyon etadi.

Mediasavodxonlikning muhim jihatlaridan biri axborot xavfsizligini ta'minlash bilan bog'liqdir. Maktab rahbarlari o'quvchilar va pedagoglarga oid shaxsiy ma'lumotlarning maxfiyligini saqlash, ularning ruxsatsiz tarqalishining oldini olish mas'uliyatini o'z zimmasiga oladi. Amaliyotda ayrim hollarda fotosuratlar, videolavhalar yoki shaxsiy ma'lumotlar roziliksiz e'lon qilinishi turli nizolarga sabab bo'lmoqda. Mediasavodxon rahbar bunday vaziyatlarda huquqiy va axloqiy me'yorlarga amal qilgan holda qaror qabul qiladi hamda jamoani ham ushbu madaniyatga o'rgatadi.

Ta'lim jarayonida mediasavodxonlik rahbarning strategik rejalashtirish faoliyatida ham muhim o'rin tutadi. Masalan, turli ommaviy axborot vositalari va tahliliy manbalarda

e'lon qilinayotgan ta'limga oid yangiliklar, islohotlar va statistik ma'lumotlar rahbar tomonidan tanqidiy tahlil qilinmasa, noto'g'ri xulosalar chiqarilishi mumkin. Shu bois rahbar axborotni bir nechta manbalar orqali solishtirib, uning ishonchlilik darajasini baholaydi va shundan so'ng boshqaruv qarorlarini qabul qiladi.

Mediasavodxonlikni rivojlantirish jarayonida amaliy mashg'ulotlarning o'rnini alohida ahamiyatga ega. Treninglar davomida maktab rahbarlariga real axborot holatlari misolida feyk yangiliklarni aniqlash, manipulyativ sarlavhalarni tahlil qilish, vizual kontentning yashirin ma'nolarini ochib berish bo'yicha topshiriqlar berilishi samarali natija beradi. Masalan, turli internet manbalaridan olingan bir xil mazmundagi, ammo turlicha talqin qilingan xabarlarni solishtirish orqali rahbarlarda tanqidiy fikrlash ko'nikmasi shakllanadi.

Shuningdek, mediasavodxon rahbar pedagogik jamoani ham ushbu yo'nalishda rivojlantirishga intiladi. U o'qituvchilar va sinf rahbarlari bilan birgalikda o'quvchilarni axborot xurujlaridan himoya qilish, ularni ongli media iste'molchiga aylantirish bo'yicha tizimli ishlar olib boradi. Masalan, maktabda "Axborot madaniyati haftaligi"ni tashkil etish, seminar va ochiq muloqotlar o'tkazish orqali butun jamoada mediasavodxonlik muhiti yaratiladi.

Mediasavodxonlik rahbar shaxsining yetakchilik sifatlari bilan ham uzviy bog'liqdir. Axborotni to'g'ri boshqara oladigan rahbar jamoa oldida ochiq va ishonchli yetakchi sifatida namoyon bo'ladi. U turli axborot bosimlari sharoitida ham muvozanatni saqlaydi, hissiyotga berilmasdan, dalillarga asoslangan qarorlar qabul qiladi. Bu esa jamoada barqarorlik va ishonch muhitini mustahkamlaydi.

Shu nuqtai nazardan, mediasavodxonlikni shakllantirish faqat alohida ko'nikmalar majmui emas, balki maktab rahbarining kasbiy madaniyatini belgilovchi kompleks jarayon sifatida qaralishi lozim. Bu jarayon uzluksiz bo'lib, rahbarning o'z ustida ishlashi, yangi axborot texnologiyalarini o'rganishi va media muhitdagi o'zgarishlarga moslashuvchan bo'lishini talab etadi.

Natijada mediasavodxonlikka ega bo'lgan maktab rahbari zamonaviy axborot makonida faol, mas'uliyatli va tanqidiy fikrlovchi subyekt sifatida shakllanadi. Bunday rahbar nafaqat ta'lim muassasasini samarali boshqaradi, balki jamiyatda sog'lom axborot madaniyatini rivojlantirishga ham munosib hissa qo'shadi.

Xulosa qilib aytganda, umumta'lim maktab rahbar kadrlarida mediasavodxonlik ko'nikmalarini shakllantirish zamonaviy ta'lim tizimining muhim strategik vazifalaridan biridir. Mediasavodxon rahbar axborot muhitida ongli harakat qiladi, ta'lim muassasasining ijobiy imijini shakllantiradi va pedagogik jamoani axborot xurujlaridan himoya qila oladi. Shu munosabat bilan rahbar kadrlar malakasini oshirish dasturlariga mediasavodxonlikka oid maxsus modullarni kiritish, doimiy seminar va treninglar tashkil etish hamda metodik tavsiyalar ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

Karimova E, Usmonova A, Djumaniyazova M. Jamoatchilik va otaonalar bilan hamkorlik. Toshkent. "G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi", 2025–112 b

Po'latov Sh. Ta'lim menejmentini yoxud ta'lim muassasasini ilmiymetodik boshqarishga innovatsion yondashuv. O'quv qo'llanma. // Toshkent. – "Yosh kuch", 2022. 736 b

Xalimov M., Jabborova Y., Turikova L., Daminova Sh., Rejapova D., Saidqulov S., Jo'rayev A. Inson resurslarini boshqarish (HR). Toshkent. "G'.G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi", 2025. – 128 b.

Ruzvelt T. "Liderlik qonuniyatlari". "Sharq Ziyo Zakovat" nashriyoti. Toshkent, 2021. – 228 b